

Konference Populární kultura a česká identita Moravská Třebová, 27. – 28. května 2011

PŘEDBĚŽNÝ PROGRAM

Pátek 27. května 2011

Budova městského muzea Moravská Třebová (Svitavská 315/18)

9.00 – 9.30, Registrace

9.30 – 10.00, Přivítání účastníků

Panel 1, Identity a obecné teorie

10.00 – 10.15, *PhDr. Muriel Blaive, Ph. D.*, (Ludwig Boltzmann Institute for European History and Public Spheres, Vídeň)

‘Malý český člověk’: před a po 1989

10.15 – 10.30, *Doc. PhDr. Blanka Soukupová, CSc.*, (Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova v Praze)

Moderní český antisemitismus v letech 1895-1989. Srovnání hlavních etap nejsetrvalejší části českého nacionalismu

10.30 – 10.45, *PhDr. Petr Janeček*, (Národní muzeum, Praha)

Vrah pod postelí a oběť ve skříni: Konceptualizace vztahů populární a lidové kultury v etnologickém myšlení

10.45 – 11.00, *Mgr. et mgr. Robert Kulminski, Ph. D.* (Uniwersytet Warszawski)

„Právě běží” – televize a identita

11.00 – 11.30, diskuze

11.30 – 11.45, přestávka a malé občerstvení

Panel 2, Paměť a populární kultura

11.45 – 12.00, *PhDr. Lenka Řezníková, Ph. D.* (Filosofický ústav Akademie věd ČR)

Žánry paměti. Ke vztahu kolektivní paměti a identity v současné populární kultuře

12.00 – 12.15, *Karolina Cwiek* (Univerzitet Warszawski)

Memy paměti – proč je Habermannův mlýn špatným filmem?

12.15 – 12.30, *Kristýna Janečková* (Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

„Jest to jeden z nejtypičtějších českých hradů.“ Utváření Střekova jako českého místa paměti

12.30 – 12.45, *Bc. Marek Fapšo* (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Husova Kostnice na přelomu století

12.45 – 13.15, diskuze

13.15 – 14.15, přestávka s možností zajít si na oběd, přesun do kavárny Poštovka.

Kavárna Poštovka (Poštovní 1)

Panel 3, Subkultury I

14.15 – 14.30, *PhDr. Marta Kolářová, Ph.D.* (Sociologický ústav AV ČR)

Postsubkulturní či postsocialistické? Hudební subkultury mládeže v současné ČR

14.30 – 14.45, *Mgr. Anna Oravcová* (Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze)

Česká hiphopová subkultura

14.45 – 15.00, *RNDr. Michaela Pixová* (Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Český punk: mezi „zlidověním“ a politizací

15. 00 – 15. 30 - diskuze

15.30 – 15.45 – přestávka a malé občerstvení

Panel 4, Subkultury II

15.45 – 16.00, *PhDr. Ondřej Slačálek* (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Freetekno v Česku: autonomie, apolitičnost a politizace post-subkultury

16.00 – 16.15, *Mgr. Hedvika Novotná* (Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze)

Punks and skins united? Proměny vztahu punkové a skinheadské subkultury

16.15 – 16.30, *Mgr. Ondřej Daniel* (Centrum pro studium populární kultury)

Etnické subkultury: definice konceptu a jeho aplikace na český kontext

16.30 – 16.45, *Mgr. Martin Heřmanský* (Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze)

Feťáci a sebevrazi: démonizace subkultur a morální panika v českém prostředí

16.45 – 17.10, diskuze

17.10 – 17.40, přestávka a malé občerstvení

Panel 5, Počátky populární kultury

17.40 – 17.55, *Mgr. Jakub Machek* (Centrum pro studium populární kultury)

Počátky populární kultury v českých zemích

17.55 – 18.10, *Mgr. Jan Lomíček* (Centrum pro studium populární kultury)

"Nikde nelze radostněji žít!" (Utopický obraz Sovětského svazu v československé populární kultuře mezi světovými válkami)

18.10 – 18.25, *PhDr. Blanka Hemelíková* (Ústavu pro českou literaturu AV ČR)

„Vždyť sa to ani na pravého Valacha nepasuje“

18.25 – 18.40, *Mgr. Roman Elnér* (Archiv Univerzity Karlovy)

Annenruhe aneb Morbidní příběh z Moravskotřebovska o lásce až za hrob – překračující národnosti i historické epochy

18.40 – 19.15 diskuze

19.15 – 21.00 čas na oddech, večeři a jiný individuální program

21.00 - 21.15 přednáška *PhDr. Jiřího Šmerala* o popkulturním odkaze hřebečského rodáka *Oskara Schindlera* dvorana zámku Moravská Třebová

+ v jednání: *Dr. Jiřina Šmejkalová*, CSc (Centre for the European Cultural Studies, University of Lincoln; Univerzita Hradec Králové) a *Přemysl Janýr* (Forum pro česko rakouský dialog, sdružení Archivy, sdružení Národy Podjří).

21.15 - ? volný program spojený s možností návštěvy Muzejní noci města Moravská Třebová. Dále máme zamluven prostor pro společenský večer v hospodě více než pohostinné a odvážlivci se mohou vydat i na noční výlet na Křížový vrch.

Sobota, 28. května 2011

Kavárna Poštovka (Poštovní 1)

Panel 6, Populární kultura za socialismu

9.00 – 9.15, *Mgr. Jana Dorčáková* (Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze)

Večerní Praha jako vybočení ze socialistické každodennosti

9.15 – 9.30, *Mgr. Šárka Syslová* (Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita v Brně)

Je české domácí umění kýč nebo materializovaná ikonická zkušenost?

9.30 – 9.45, *Karolína Beranová* (Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové)

Underground na české hudební scéně v období normalizace

9.45 – 10.00, *Mgr. Martin Škabraha PhD.* (Filozofická Fakulta, Univerzita Ostrava)

Symbol země ve filmu Vesničko má středisková

10.00 – 10. 15, *Susanne Sklepek PhD.* (University of Nottingham)

Genderové aspekty mediální reprezentace filmů Věry Chytilové z období české 'normalizace'

10.15 – 10.45 diskuze

10.45 – 11.00 - přestávka a malé občerstvení

Panel 7, Populární kultura za socialismu a postsocialismu

11.00 – 11.15, *Mgr. Michaela Blažková* (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Vzor televizní strategie – nakolik je minulost odlišná od současnosti?

11.15 – 11.30, *Doc. Libora Oates-Indruchová PhD.* (Ludwig Boltzmann Institute for European History and Public Spheres, Vídeň / Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze)

Přestavěné“ genderové identity?: Gender v populární literatuře v období perestrojky

11.30 – 11.45, *PhDr. Lukáš Borovička* (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Od paneláků k teplákům (Re-prezentace a tematická kontinua v populární hudbě)

11.45 – 12.00, *Mgr. Tomáš Kavka* (Centrum pro studium populární kultury)

Studentský svátek majáles jako médium společenských změn

12.00 – 12.30, diskuze

12.30 – 13.45 přestávka s možností zajít si na oběd

Panel 8, Populární kultura v současnosti

13.45 – 14.00, *Otakar Slanař* (Promotionskolleg Wertung und Kanon na Georg-August-Universität, Göttingen)

Hodnoty a nehodnoty v české science-fiction

14.00 – 14.15, *Mgr. Magdaléna Myslivcová* (Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze)

Strategie prezentace alternativních forem spirituality jako součásti populární kultury

14.15 – 14.30, *Martina Poliaková* (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Mýtus o rozdělení světa na příkladu unisexových časopisů

14.30 – 14.45, *Ina Marešová* (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Vzpomínání a ztracená identita – fenomén ostalgie ve dvou středoevropských kontextech

14.45 – 15.10, diskuze

15.10 – 15.15, **závěrečné slovo ke konferenci**

15.15 – 16.00, přestávka a malé občerstvení

16.00 – 17. 30 představení výsledků workshopu:

Regionální identita v popkulturních obrazech – příklad Moravy a Saska (v angličtině)

17.30 – 18.30, aperitiv

18.30 – 19.30, přestávka

19.30 čas na odpočinek, večeři a jiný individuální program

21.00 společenský program.

Abstrakty řazené podle panelů:

Panel 1, Identity a obecné teorie

PhDr. Muriel Blaive, Ph. D. (Ludwig Boltzmann Institute for European History and Public Spheres, Vídeň)

‘Malý český člověk’: před a po 1989

Tato prezentace si klade za cíl studovat a mapovat formu anti-hrdinské postavy ‘malého českého člověka’ jak ho popsal Ladislav Holý¹ a její trvalost v české národní představitosti – včetně období komunismu i za znovunastolené demokracie, v obou případech navzdory ideologickému diskurzu rozchodu s minulostí. Budu se opírat o výsledky orálně historické studie, kterou jsem vedla v městečku České Velenice v jižních Čechách, zvláště pak o vztah mezi obrazem utopického komunistického světa a demonizací rakouského, jakož i ‘vnitřního’, nepřítele prostřednictvím kulturních a národních stereotypů.

Čtyři obecné charakteristiky komunistické nadvlády definované Sandrine Kott a Thomasem Lindenbergerem platí dokonale i v tomto místním terénu: úloha historie, vnitřní soudržnost, dynamika strany a společenská transformace.² Zaměřím se zde zejména na první. V Českých Velenicích byly dějiny dvacátého století využity komunistickou mocí k podporování výrazně negativního obrazu Rakouska a Rakušanů v době, kdy místní obyvatelstvo bylo vyzváno k hlídání hranic – proti ‘vnějšímu’ ale i ‘vnitřnímu’ nepříteli. Starší dějiny byly rovněž manipulované: zatímco ‘klid’ a ‘řád’ (Ruhe a Ordnung) byly dvěma hodnotami, které režim úspěšně instrumentalizoval v bývalé NDR³, základní hodnoty se v české kultuře opíraly o obraz demokracie a o napřátelské pocity vůči Němcům/Rakušanům.⁴ Komunistická propaganda částečně přejímala tuto českou demokratickou legitimitu mj. přes odkazy na dědictví Táboritů a přes zavedení husitství jako model sociální vzpoury a jako ‘první počátky socialistického hnutí a kolektivizace v Čechách’ pod heslem ‘Hus a první komunisté v Čechách.’⁵ Budu studovat, jak - z lokální perspektivy, v níž velká politika nehrala velkou roli - se ‘malý český demokrat’ stal téměř bez jediného výstřelu ‘malým socialistickým člověkem.’

Budu obhajovat tezi, že model vzorného občana v komunistickém Československu nestavěl primárně na ideálním typu socialistického člověka, nýbrž představoval komunisticky revidovanou verzi klasického kulturního modelu ‘malého českého člověka.’ Postava ‘malého občana’ (‘normálních lidí’, ‘malého člověka’ či ‘lidí zdola’) hraje velkou roli ve vypovědích místních lidí. Budu ji sledovat za prvé z ‘politického’ pohledu (ve vztazích ke komunistické straně, k StB, k PPS, k úřadům atp.), a za druhé pak z ekonomického pohledu při reflexi o významu a důležitosti rovnostářství v české kultuře.

¹ Viz Ladislav Holý, *The Little Czech and the Great Czech Nation*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.

² *Pratiques politiques communistes en Europe occidentale et dans les démocraties populaires/Politische Praxis kommunistischer Parteien in Westeuropa und den Volksdemokratien*, Paris, EHESS (Groupe franco-allemand d’histoire sociale comparée), 21-22. května 2007.

³ Viz Thomas Lindenberger, « Ruhe und Ordnung », in Etienne François, Hagen Schultze (editoři), *Deutsche Erinnerungs-Orte* Vol. II, Munich, Beck, 2001, str. 469-484.

⁴ Viz Muriel Blaive, « La démocratie pour les Tchèques : une légitimité politique et une composante identitaire », *Revue d’études comparatives Est-Ouest*, 1/2003, str. 59-82.

⁵ Viz Jiří Rák, « Národ božích bojovníků », in *Bývalí Čechové. České historické mýty a stereotypy*, Praha, H & H, 1994, str. 49-66.

Doc. PhDr. Blanka Soukupová, CSc (Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova v Praze)

Moderní český antisemitismus v letech 1895-1989. Srovnání hlavních etap nejsetrvalejší části českého nacionalismu

Stěžejním problémem referátu bude srovnání jednotlivých vývojových etap antisemitismu české společnosti. Text bude pracovat s těmito základními tezemi: 1. antisemitismus měl v moderní společnosti význam nástroje politickostranické manipulace, 2. vedle mocenskopolitické roviny existovala i tzv. lidová rovina antisemitismu, 3. oba tyto antisemitismy byly vzájemně provázané, 4. živnou půdou pro český antisemitismus byla politizace a diferenciací české společnosti, respektive snaha po společensko-politickém zviditelnění se, především však nedemokratický vývoj v klíčových sousedních státech, 5. antisemitismus tlumila národní úspěšnost, závislost na západních demokraciích, 6. hnutí v sobě spojovalo různě staré vrstvy protižidovské mentality, 7. antisemitismus byl vnitřně nesourodý, 8. český antisemitismus se spojoval s vypjatým češtvím i s vlnami neoslovanství, 9. antisemitismus před druhou světovou válkou odmítal sekulárně-racionální hodnoty, obecně celou modernizaci, 10. poválečný antisemitismus se soustředil především proti sionismu a Izraeli, dále pak proti židovským restituentům a podnikatelům, 11. projevy českého antisemitismu měly většinou verbální povahu, 12. sociální skladba českých antisemitů se měnila, nepatřili ale do ní průmysloví dělníci.

PhDr. Petr Janeček, (Národní muzeum, Praha)

Vrah pod postelí a oběť ve skříni: Konceptualizace vztahů populární a lidové kultury v etnologickém myšlení

Prezentovaný příspěvek se zabývá různými modalitami vztahu populární kultury k takzvané lidové kultuře s důrazem na její verbálně expresivní formy v podobě prozaického folkloru. Po stručné sumarizaci nejvýznamnějších konceptualizací těchto vztahů v historickém i soudobém etnologickém myšlení a teoretických diskuzí na toto téma se dále pokouší problematizovat dichotomii populární a lidové kultury. Na několika příkladech vzájemného sdílení témat, typů a motivů mezi soudobou orální tradicí a mediálně šířenými texty, které je jen obtížné označit za jednosměrné či obousměrné přebírání mezi dvěma typy kultur, navrhuje uvažovat o populární a lidové kultuře jako o jistém, byť amorfním celku, spjatém několika různými typy produkčních i recepčních vztahů.

Mgr. et mgr. Robert Kulminski, Ph. D. (Uniwersytet Warszawski)

„Právě běží“ – televize a identita

Většina lidí tráví několik hodin denně sledováním televize. Například: „Hned v pátek 28. ledna od 20:00 na Jedničce běží další díl ze seriálu *Cukrárna*. Část s názvem *Speciality podniku* vidělo v průměru 1 milion 152 tisíc dospělých (sledovanost 13,1 % při podílu na publiku 29,30 %) a 30 tisíc dětí“ [zdroj: ATO-Mediaresearch, zpracovala Alena Převrátlová VPA ČT]. Televizní vysílání nám poskytuje informace o tom, co se děje ve světě, jakým způsobem řešit životní otázky, kde a co nakupovat, co dělat, jak si užívat, a dokonce i kam jet na dovolenou atd. Sledování televize se nepochybně stalo velmi důležitým prvkem (i když je třeba zdůraznit, že jenom prvkem, a navíc musíme dopad na diváky vidět skrz strategie kodování/dekodování [Hall; 1980]) utváření identity: tak osobní, jak etnické, národní a evropské.

V dnešní době identita je úkol, který je třeba splnit. Postmoderní člověk se stává sběračem prožitků [Bauman; 1995]. Divák je pohodlně usazený do křesla, dálkový ovladač dokonale padne do

ruky a v pouhém okamžiku se může přenést z polynéské vesnice do moderní kanceláře na Wall Street [srov. Bauman; 1995: 44]. Pohodlnost je známkou postmodernity. A sledování televize je nejpohodlnější způsob, jak úkol budování identity splnit.

Proto *Tv program* je vhodným materiálem pro výzkum postmoderní identity a k zachycení procesů, které mezi sebou koexistují na poli utváření identity v křesle u televize: hybridizace, transkulturace, kreolizace, globalizace, glokalizace, indigenizace atd.

Panel 2, Paměť a populární kultura

PhDr. Lenka Řezníková, Ph. D. (Filosofický ústav Akademie věd ČR)

Žánry paměti. Ke vztahu kolektivní paměti a identity v současné populární kultuře

V teorii paměti rozlišili Aleida a Jan Assmannovi několik typů mnemonických procesů a praktik. Mezi nimi také paměť komunikativní, která se zakládá na komunikaci osobních prožitků, trvá zhruba po období tří generací a pak zaniká nebo se transformuje v jiný typ paměti, a paměť kulturní, která pracuje se stabilizovanými obrazy minulosti a má zpravidla dlouhodobou životnost. V obou případech vzniká jiný typ reference, a to nejen vzhledem k odlišným obsahům, které jsou předmětem komemorace, ale také vzhledem k odlišným identifikačním rámcům, v nichž se tyto reference uskutečňují.

V soudobé české populární kultuře by bylo možné jako modelové případy těchto dvou typů paměti vymezit na jedné straně tzv. „retro“ vlnu, která se zakládá na komunikativní paměti, na straně druhé vlnu historických anket, které pracují s pamětí kulturní. Oba typy mnemonických praktik jsou zastoupeny v hromadných sdělovacích prostředcích, zejm. v televizi, kde jim byly nebo jsou věnovány specifické typy pořadů. Každý typ přitom vykazuje odlišné mediální charakteristiky a zejm. odlišné rámce kolektivní identity. Zatímco retro-reference se váží zejména k rámcům generační identity, kulturní paměť je valenčně napojena primárně na identitu národní. Na polaritě těchto dvou "žánrů paměti" se příspěvek pokusí naznačit možné směry bádání o vztahu kolektivní paměti a identity v současné populární kultuře.

Karolina Cwiek (Warszawski Uniwersitet)

Memy paměti – proč je Habermannův mlýn špatným filmem?

Soustředím se na tom, jak je v nejnovším Herzově filmu vidět obraz odsunu českých Němců. Díky tomu příkladu chci ukázat, jak vypadá v populární kultuře toto téma. Použiji Assmanovy metody hledání v paměti figurin, které ukazují, jak je nějaké téma viděno po letech, co a jak můžeme uvidět, když použitím filmů, knih nebo televizních pořadů se snažíme zjistit, jak jsou těžká, složitá témata představována široké veřejnosti. Použiji za prvé příkladu filmu, o kterém se moc mluvilo v mediích a který nemá příliš dobré recenze – proč některé filmy i když jsou špatně natočeny nebudí zlosti, ale jenom zármutek? Není-li tak, že se díváme na taková díla jako na příběhy, které už „ne můžou“ být správně natočeny? Je to také důležitá otázka o memy paměti – zvláště o to, jak se zobrazují té, o kterých se nemluví, které jsou pořád tabu. Je-li tam vidět hyperbolu nebo naopak, postavy jsou černo-bílé nebo se dozvíme víc o složitých motivacích některých hrdinů drámatu? Možná, že se narrace přerušuje a není stála protože nikdo už nepamatuje, jak se to „doopravdy“ konalo? Jak se toto tvrzení má ve světě, kde vládá od několika let postmodernismus? Je-li vůbec možné, že někdo nám může říct pravdu? Použiji také svých zkušeností z práce etnografky, která se zabývá polsko-německými vztahy přesně v oblasti povalečního odsunu. Ukažu, jak se narrace „obvyklých“ lidí liší od těch, které vidíme už nějak zpracované použitím medií a také, jak je možné,

že se někdy vzájemně napodobují. Co se zatím vůbec pamatuje, a jak je to zobrazené v populární kultuře na příkladu Herzova filmu budu se snažila ukázat v mém příspěvku.

Kristýna Janečková (Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

„Jest to jeden z nejtýpčtějších českých hradů.“ Utváření Střekova jako českého místa paměti

Příspěvek sleduje, jak byla zřícenina středověkého hradu Střekov vnímána jako symbol severočeského regionu v 19. a 20. století. Téma se řadí k oddílu „místa paměti moderního českého národa“. Přestože při četbě českých pramenů týkajících se tématu by čtenář takového dojmu díky agitaci české strany mohl nabýt, hrad byl nesporně považován také za symbol německé části obyvatel – na základě výše řečeného potom bude především hledána odpověď na otázku, jak Češi své „místo paměti“ prezentovali a hájili v konfrontaci s německým názorem na věc. Pohled na české úsilí „získat“ tuto památku je pro příspěvek primární, důležitý je ale i kontext obdobných snah německé strany.

Výše zmíněný symbolický obraz hradu se během času vyvíjel a měnil. V příspěvku budou tyto změny reflektovány, přičemž bude kladen důraz na moment českého a německého přijímání i vytváření tohoto symbolu, který se utvářel na pozadí soužití obou národností. Jedná se o dobu, kdy se oba moderní národy formovaly, stejně tak utvářely své symboly a začínali je používat. Za povšimnutí stojí i otázka, na čem Češi stavěli svůj zájem o hrad a jak zde využívali své symboly a tradice.

Důležitým impulsem pro rozvoj zájmu o zříceninu byl romantismus. Protože hrad se nacházel v oblasti s většinou německých obyvatel, objevuje se zájem o něj nejprve u této národnostní skupiny – tedy alespoň podle dochovaných pramenů. V této době se jedná především o umělecká díla a první turistické průvodce.

V období 2. poloviny 19. století se přiostrňuje národnostní situace, což začínají reflektovat i prameny - nyní také už české. Pramennou základnu tvoří turistické průvodce, vlastivědná literatura, pohlednice, umělecká díla a další předměty vztahující se ke všednímu životu. Tento konkurenční stav trval v podstatě až do roku 1945, kdy německé obyvatelstvo odchází z ČSR. Česká strana se tak stává jediným „interpretem“ střekovských dějin a na závěr můžeme se ptát, zda a jak si tyto dějiny nově uzpůsobuje.

Bc. Marek Fapšo (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Husova Kostnice na přelomu století

Poslední měsíce života mistra Jana Husa již v 15. století vstoupily do mnoha kolektivních identit. Kostnice se stala důležitým odděleným místem paměti (geteilte Erinnerungsorte), které si přisvojovaly nejrůznější skupiny uvnitř zdánlivě homogenního národního hnutí. Skupiny vymezené nejen národnostně ale také konfesionálně a sociálně. Přelom 19. a 20. století nabízí velmi kvalitní materiál pro analýzu tohoto zásadního místa paměti v intencích klasického konceptu Maurice Halbwachse rozvinutého především Pierrem Norou a Janem Assmannem. Již Halbwachs ve své nedokončené knize o kolektivní paměti napsal: „*Existuje vlastně více kolektivních pamětí, nejenom jdoucích po sobě v čase, ale i vedle sebe.*“ S tím souvisí i existence vícera míst paměti, respektive vícera jeho interpretací. Konkrétně případ Kostnice a její recepce na přelomu století je v tomto směru vděčným materiálem, neboť všechny kolektivní paměti byly do velké míry odkázány na jeden a týž narativ Petra z Mladoňovic, který si pro své potřeby vykládaly. Osobitá interpretace mísí se zde s jasnou účelovostí. Každý chtěl mít tu svou Kostnici a svého Jana Husa.

Na příkladu konkrétního tématu budou v příspěvku tematizovány obecnější teoretické otázky, které

jsou důležité pro studium nejen míst paměti ale i moderních kolektivních identit v 19. a 20. století. Při analýze českých míst paměti se někdy hovoří příliš obecně o českém národě a Halbwachsovův koncept paralelních pamětí není důsledně uplatňován. Sociální pozice a náboženské identity vstupují do kolektivní paměti a napomáhají výkladu minulosti. Zajímavé jsou také jakési zlomové okamžiky, kdy se jisté skupiny, doposud jdoucí do té doby jedním směrem, postaví proti sobě ve výkladu například právě místa paměti. Uvnitř národního hnutí existovaly styčné plochy společné všem a zároveň rozdílné části identit, které se mohly dostat do konfliktu. Husovská debata kolem roku 1900 může posloužit velmi ilustrativně.

Panel 3, Subkultury I

PhDr. Marta Kolářová, Ph.D. (Sociologický ústav AV ČR) **Postsubkulturní či postsocialistické? Hudební subkultury mládeže v současné ČR**

Cílem příspěvku bude na základě empirického zkoumání aktuálního stavu čtyř vybraných hudebních subkultur mládeže v ČR diskutovat otázku, zda jsou české subkultury spíše tradiční nebo postsubkulturní, to znamená nakolik je charakterizují postmoderní aspekty, a nakolik je určuje specifická postsocialistická společnost. Snažím se nahlédnout do významů, kteří mladí přikládají subkulturnímu stylu a příslušnosti. Zároveň je mým cílem zasadit výzkum současných postsocialistických subkultur do kontextu světového bádání včetně aktuálních směrů. Zdrojem tohoto příspěvku je komparativní analýza čtyř hudebních subkultur mládeže – punk, skinheads, techno a hip hop. Čerpám z empirického kvalitativního výzkumu zahrnujícího 50 hloubkových rozhovorů a zúčastněné pozorování.

Věnuji se zejména otázkám třídního zakotvení subkultur, politickým hodnotám, vztahu k mainstreamu a utváření komunity. Diskutuji západní vlivy a lokální transformace kulturních prvků. Z výzkumu vyplývá, že české subkultury vykazují řadu postsubkulturních charakteristik (absenci třídního ukotvení, individualismus, apolitičnost), ale nelze je chápat jako čistě postmoderní (považují se za autentické a v opozici k mainstreamu, obsahují politicky orientované segmenty).

Mgr. Anna Oravcová (Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze)

Česká hiphopová subkultura

Ve svém příspěvku se zaměřím na českou hiphopovou subkulturu. Hip hop je v současnosti jeden ze tří nejpopulárnějších hudebních stylů a i v České republice představuje globální fenomén. Ve svém dosavadním výzkumu hiphopové subkultury jsme se věnovala zejména rapu, který je jedním z pěti hlavních uměleckých vyjádření tohoto stylu. Mé poznatky vychází z rozhovorů s rapery a rapperkami, ze zúčastněného pozorování a z obsahové analýzy jejich textů. Co se týče teoretického uchopení této problematiky, vycházím z kulturních studií a z převážně americké akademické literatury zabývající se hiphopovou kulturou.

Preference určitého hudebního stylu ještě neznamená být členem/členkou subkultury. Na základě jakých kritérií lze danou osobu označit za hiphopera/hiphoperku? K zodpovězení této otázky mi poslouží koncept subkulturního kapitálu, který také poukazuje na hierarchizaci subkultury – čím větší subkulturní kapitál, tím vyšší pozice v rámci subkultury. Dalším důležitým pojmem, se kterým pracuji, je subkulturní ideologie, na základě které se jednak členové a členky hiphopové subkultury vymezují vůči širší společnosti, a jednak hraje významnou roli v rozdělení subkultury na takzvaný mainstream a underground.

Oblast hiphopového undergroundu jsem podrobila důkladnějšímu studiu. Zajímalo mne, jaký mají lidé hlásící se k hiphopovému undergroundu hodnotový žebříček, vztah k politice, k náboženství či

k drogám. Hip hop je často považován za kulturu, které dává hlas umlčovaným a lidem na okraji společnosti. Proto jsem se zabývala i vztahem českých hiphoperů/hiphoperek k otázkám rasy a etnicity. Hip hop je také silně maskulinní oblast. Hiphopeři často vytvářejí otevřené i skryté mechanismy vylučování žen. Pozornost jsem tudíž zaměřila na otázku sexismu v hip hopu a na to, jaké pozice ženy v hip hopu zastávají. Ve výpovědích raperů a raperek se dále projevoval silný patriotismus a důraz na vyjádření v češtině.

Cílem mého výzkumu je poskytnout vhled do jedné ze současných českých subkultur a nabídnout alternativní vysvětlení participace na subkulturním životě než jako pouhou přechodnou fází dospívání.

RNDr. Michaela Pixová (Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Český punk: mezi „zlidověním“ a politizací

Punk jako hudební i životní styl často spojoval kulturní vyjádření s kritikou společenské a politické situace, v jejímž kontextu se právě nacházel. V 70. a 80. letech se punková subkultura v západní Evropě a severní Americe vymezovala zejména vůči kapitalismu, konzumnímu životu, rasové nenávisti, či válečné politice. V neutěšeném období konce 70. let minulého století punk nezvykle rychle infiltroval také do prostředí socialistického Československa, kde svůj odpor k establishmentu obrátil proti tehdejšímu normalizačnímu režimu. Režim vůči subkultuře vnímané jako nežádoucí vliv západního imperialismu vystupoval obzvláště represivně, čímž paradoxně přispěl k posílení její vnitřní soudržnosti.

Dnes, po více než třiceti letech své existence, punková subkultura v Česku zanechala již tři generace svých následovníků. Od dob svého průniku na území Česka však doznala mnoha změn. Subkulturu již nespojuje společný nepřítel, ale naopak se v důsledku mezigeneračních rozdílů a individualizovaného přístupu k hudbě, politice, společnosti i vlastnímu životu, stala značně atomizovanou. V důsledku měnícího se společenského kontextu tak napříč všemi třemi generacemi subkultury občas dochází k názorové nekoherenci s vlastní punkovou identitou, kterou v mnoha případech nadále zatěžuje dědictví totalitní minulosti, nebo se redukovala na pouhý styl, respektive stylizaci.

Panel 4, Subkultury II

PhDr. Ondřej Slačálek (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Freetekno v Česku: autonomie, apolitičnost a politizace post-subkultury

Freetekno se v Česku od poloviny 90. let stalo vlivnou post-subkulturou mládeže. Mezi její klíčové rysy patřilo po dlouhou dobu i vyhýbání se pozornosti médií a veřejnosti. Toto pojetí autonomie jakožto zmizení ze zorného pole mainstreamu (které koresponduje s konceptem „dočasné autonomní zóny Hakima Beye) kontrastuje se staršími subkulturami a jejich vůli šokovat mainstreamovou kulturu; autonomie má v tomto smyslu i prostorovou dimenzi (freeparties pořádaných mimo město v kontrastu s předcházejícími subkulturami sdílejícími urbánní prostor s většinovou kulturou). Vyhnout se pozornosti mainstreamu se nicméně freeteknu nepodařilo nadlouho – nejpozději od nové dekády na sebe významné akce subkultury vážou pozornost médií, represivních složek a politické elity. Důsledkem je represe a v reakci na ni jistá míra politizace subkultury.

Příspěvek, založený zejména na analýze 16 polostrukturovaných rozhovorů, bude zkoumat specifické podoby autonomismu, vlastní freeteknu, a to zejména ve vztahu k politické profilaci této postsubkultury. Analýza bude zaměřena na frekventovaný pojem apolitičnost a jeho významy

v rámci subkultury, zaměří se také na dva typy političnosti, která byla výrazná ve freetekno subkultuře: (1) antirepresivní, zaměřená zejména proti politickým představitelům spojeným s potlačení technoparty Czechtek v roce 2005 (zejména Jiřímu Paroubkovi) a (2) autonomistická, propojující část freetekno scény se squattingem a dalšími podobami radikální politiky.

Mgr. Hedvika Novotná (Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze)

Punks and skins united? Proměny vztahu punkové a skinheadské subkultury

První punkeři se v Československu objevují na přelomu 70. a 80. let 20. století. Zhruba o pět let později (tedy přibližně kolem roku 1985) mezi nimi začínají vyskytovat také první skinheadi, přičemž představují jakousi zvláštní, početně velmi omezenou, (sou)část tehdejší punkové scény. V těchto počátcích je možné obě skupiny charakterizovat jako názorově nevyhraněné, zejména v důsledku nedostatečné informovanosti, způsobené problematickým pronikáním informací o obou subkulturách skrze „železnou oponu“. Relativně harmonický vztah se výrazně proměňuje a radikalizuje po roce 1989, kdy se obě subkultury oddělily. Přinejmenším pro první polovinu 90. let 20. století je pak charakteristické jejich vzájemné poměrně radikální vymezování. S koncem 90. let pak dochází ke sblížení apolitického proudu skinheadského hnutí a určité části punkové subkultury, vedoucí v některých případech k jejich hybridizaci.

V příspěvku se zaměřím na proměnu vzájemného vztahu punks a skinheads od okamžiku jejich proniknutí do tehdejšího Československa až do současnosti, v kontextu jejich vývoje na zahraniční scéně. Na základě vývoje tohoto vzájemného vztahu a postupující hybridizace částí obou subkultur si také položím otázku, nakolik je Hedbidgův klasický teoretický koncept subkultur (1979) pro interpretaci současného stavu vhodným analytickým rámcem.

Mgr. Ondřej Daniel (Centrum pro studium populární kultury)

Etnické subkultury: definice konceptu a jeho aplikace na český kontext

Cílem diskuzního příspěvku bude snaha odpovědět na otázku, zda je legitimní používat v českém prostoru konceptu etnická subkultura. Zatímco v zahraničí se jedná o slovní spojení používané k označení skupin složených zejména z potomků migrantů, nejsou v empirii současné České republiky takovéto skupiny zatím dokumentovány. Bez výhrad se neobejde ani samotný koncept subkultury, který na sebe vzal v průběhu své více než padesátileté existence různé významy a různě se vyrovnával i s etnicky heterogenní společností. Etnických subkultur si tak budeme všimnout od „deviantních skupin“ přistěhovalců v Chicagské škole, přes subkultury bílé dělnické Británie až po postsubkulturní teorii reflektující globalizovanou transnacionální realitu. Příspěvek se bude snažit rozprodit debatu nad tím, zda mají migrační trendy dnešní České republiky potenciál vytvářet subkultury migrantů tak jak je tomu například v Rakousku nebo Francii. Stranou naší pozornosti pak nezůstanou subkultury definované na etnickém základě, a to jak u majoritní společnosti (například neonacisté nebo regionalisté), tak i u minorit (Romové, Slováci ad.)

Mgr. Martin Heřmanský (Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze)

Feťáci a sebevrazi: démonizace subkultur a morální panika v českém prostředí

Morální panika, pojem rozvinutý v 70. letech britským sociologem Stanley Cohenem, představuje jeden z konceptů, pojednávajících vztah mainstreamové společnosti k marginálním/marginalizovaným skupinám. Lze jej definovat jako stav, kdy je určitá skupina, její chování či událost s ní spojená, interpretována jako deviantní do té míry, že je považována za hrozbu pro společnost jako celek. Ačkoliv se tento koncept netýká pouze subkultur, představuje

jeden z užitečných analytických nástrojů, umožňujících uchopit vzájemný vztah subkultur a mainstreamové společnosti.

Zásadní roli při vzniku a udržování morální paniky hrají masmédia, která představují stěžejní prostředek její konstrukce a šíření. To je způsobeno faktem, že právě mediální diskurz představuje jeden z důležitých zdrojů, jenž se podílí na vytváření obrazu subkultur v mainstreamové společnosti. Pro jedince, kteří se subkulturou nemají žádnou osobní zkušenost, je tento diskurz hlavním a často jediným zdrojem informací, na jejichž základě budují své postoje k jejím členům.

Ve svém příspěvku představím morální paniku týkající se dvou subkultur v českém prostředí, freetekno a emo. Na příkladu konstrukce těchto dvou konkrétních morálních panik v českých masmédiích se pokusím demonstrovat, jaká je obecná trajektorie morální paniky a jak je realizována v českém kontextu. Zároveň chci argumentovat, že morální panika představuje nedílnou součást existence subkultur resp. kontrakultur a jejich reflexe mainstreamovou společností.

Panel 5, Počátky populární kultury

Mgr. Jakub Machek (Centrum pro studium populární kultury, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Počátky populární kultury v českých zemích

V příspěvku se zaměřím na situaci přelomu 19. a 20. století, kdy došlo v českých zemích k rychlému rozvoji populární kultury. Probíhající rychlá industrializace a s ní spojená urbanizace vyvolaly mohutné přesuny venkovanů do měst, díky čemuž došlo k rozkladu původních kulturních zvyklostí přistěhovavších se obyvatel. Materiální vzestup neelitních vrstev osídlujících nové městské aglomerace se projevil v získání volného času i v jejich lepším vzdělání. Masa obyčejných lidí (common people) si proto začala hledat nové způsoby zábavy a vytvářet nové kulturní vzorce odpovídající jejich novému způsobu života. Zároveň technologický vývoj způsobil i radikální změnu v možnostech šíření kulturních produktů – od zlepšení tiskové techniky umožňující vznik a bouřlivý rozvoj prvních masových médií po média zcela nová jako film či reprodukce hudby. Stmelujícím elementem nových městských vrstev se tak stala masově šířená populární kultura. Zároveň nejnižší třídy dosáhly koncem 19. století nebývalého ekonomického a kulturního vlivu a staly se tak cílovou skupinou pro nově se šířící sociální a politické ideje. Mediálně šířená kultura přestala být majetkem elit a postupně se stala dostupnou nejširším vrstvám.

Ve Spojených státech, kde ke zmiňovaným sociokulturním změnám došlo nejdříve a odkud se šířily do ostatních zemí, byl počáteční rozvoj masové populární kultury spojen s šířením šestákových románů, populárních magazínů a senzačního tisku. Ve svém příspěvku obhajuji hypotézu, že se u nás populární kultura ve své masové formě objevila na přelomu 19. a 20. století, kdy se díky výše zmíněným socio-ekonomickým fenoménům zformovala masa neelitních městských obyvatel, pro kterou vznikající kulturní průmysl začal nabízet či vytvářet vhodné produkty. V 90. letech 19. století se takto objevují překlady amerických šestákových románů (například detektivky o *Nicku Carterovi*, následované po přelomu století jeho českým protějškem *Leonem Cliftonem*), zároveň začíná vycházet i první úspěšný český senzační obrázkový deník *Pražský Illustrovaný Kurýr*. V tomto desetiletí se rozvíjejí také další výrazné elementy kultury nižších vrstev jako šantány a arény, k nimž se po začátku století přidávají kinematografy. Na konci 19. století se rozvíjí i původně typicky městský fenomén dechové hudby, později se šíří také hudba reprodukováná. Propagační národní výstavy jsou doplňovány zábavnými atrakcemi a rozvíjí se i masový sport.

Mgr. Jan Lomíček (Centrum pro studium populární kultury)

"Nikde nelze radostněji žít!" (Utopický obraz Sovětského svazu v československé populární kultuře mezi světovými válkami)

Jednou z utopických vizí, které se formovaly v meziválečné československé společnosti, byl i v mnoha ohledech nereálný obraz Sovětského svazu. Jeho konstrukce nabývala v diskurzu československých sympatizantů často téměř významů realizace pozemského ráje respektive dosažení eschatologického cíle. Původní propagandistický obraz, na kterém se podílela celá řada sovětských institucí, často začal žít vlastním životem, získával nové rozměry a obsahy. Skupiny československých sympatizantů SSSR vytvořily ke konci dvacátých a zejména v průběhu třicátých let na základě této konstrukce svébytnou a poměrně úzce profilovanou odnož populární kultury vycházející ze sovětské masové kultury. Ta byla v mnoha směrech přizpůsobena československému recipientovi, nicméně paralely s touto odnoží populární kultury můžeme najít například i v německojazyčném prostředí. Vzory, které sovětská propaganda zanechala v meziválečné populární/masové kultuře subkultury československých sympatizantů SSSR, byly v letech následujících bezprostředně po druhé světové válce využity novými mocenskými strukturami a v masovém měřítku se staly platformou pro nástup československé verze socialistického realismu. Příspěvek rozebírá některé aspekty tématického okruhu *české snění – sémantika českých utopií a tužeb* právě na příkladu československých meziválečných sympatizantů SSSR a artefaktů populární kultury, které byly na tuto skupinu orientovány, respektive touto skupinou vytvářeny.

PhDr. Blanka Hemelíková (Ústavu pro českou literaturu AV ČR)

„Vždyť sa to ani na pravého Valacha nepasuje“

Známe sice dobře pojem regionální literatura, avšak bádání se v tomto směru zatím vyhnulo populární literatuře. I v populární literatuře však můžeme najít subžánr, jenž pracovně pojmenováváme „populární regionální román“, kde se uplatňuje fenomén regionální identity.

Exemplifikaci regionální identity se pokusíme (vědomou sondážní metodou, protože odborná literatura zatím není k dispozici) sledovat na „valašském románu“ „Hanička z pasek“ od Adolfa Nosálka, otiskovaném na pokračování v brněnském časopise Lucerna v r. 1940. Zjišťujeme zde přitom, že kontury „regionálního povědomí“ jsou dosti zastřeny schématy a recyklovanými idejemi struktury populárního románu obecně, nicméně zřetelně se tu uplatňuje představa o určitém charakterovém vybavení lidu na Valašsku a koncept specifického lokálně umístěného domova, na „valašských horách a dolinách“. Chceme dále ukázat referenční prostředí časopisu, a to, že podoba a funkce tohoto typu regionálního románu byla ovlivněna programním zaměřením časopisu a jeho proměnami vlivem specifických historických podmínek v době okupace Československa.

Časopis Lucerna byl humoristický časopis, chtěl bavit i vychovávat a otiskoval převážně humoristické a ženské romány, spolu s určitým dobrodružným subžánrem, jako „ruský román“ a „bajkalský román“, kde konvenčně zdůrazňoval čtenářsky atraktivní kulisy „sensačního“ exotického prostředí.

V době ohrožení republiky se i v populární literatuře, obdobně jako ve „velké“ literatuře, akcentovala role posilovat a povzbuzovat národní sebevědomí, spolu s aktualizovanou „didaktickou“ tendencí "vést čtenáře v duchu potřeb doby a učit ho hledat hodnoty". Tehdy redakce „objevila“ potenci regionálního „valašského románu“ vztáhnout se k dobově ústřední hodnotě domova, přičemž žánrové označení převzala ze zmíněné redakční konvence. Důležitý je však fakt, že tím redakce nově uplatnila a vyzdvihla regionální identitu jako součást identity národní a že akcentem na regionální domov akcentovala hodnotu domova obecně.

Mgr. Roman Elner (Archiv Univerzity Karlovy)

Annenruhe aneb Morbidní příběh z Moravskotřebovska o lásce až za hrob – překračující národnosti i historické epochy

V první polovině 19. století, respektive roku 1825, se na Moravskotřebovsku stala nezvyklá – vcelku morbidní událost – jejíž skutečný průběh a pozadí můžeme rekonstruovat s pomocí archivních materiálů; takovou rekonstrukci provedli pracovníci Městského muzea v Moravské Třebové Jana Martínková a Jiří Ošanec. Mnohem zajímavější je ovšem „druhý život“ zmíněné události, který se změnil v populární až šestákový příběh, zaznamenaný (nejen) v místním tisku, literatuře a dalších uměleckých projevech. Tento „druhý život“ překročil hranice regionu. Předestírám, že nejsem původní ve svém zájmu o téma „Annenruhe“, jen se pokouším klást si otázky a hledám souvislosti jiného druhu. Otázek, jimiž se zabývám je několik: Moravskotřebovsko (lépe řečeno Hřebečsko) bylo od středověku osídleno německým obyvatelstvem, jde o prostor Sudet, o hraniční místo stýkání německého, moravského (hanáckého), případně českého, židovského a jiných vlivů. Zde tedy nástin některých z otázek: Nakolik žily v tomto prostoru národnosti vedle sebe nebo pospolu? Čím se stalo, že takový kulturní fenomén jako příběh Annenruhe ožíval a dodnes ožívá nejen na Moravskotřebovsku bez ohledu a napříč národnostmi nejen tam žijícími? Lze z tohoto populárního příběhu, který se znovu a znovu vynořuje bez ohledu na uplývající desetiletí, odsun původního německého obyvatelstva, přisun nových „českých“ poválečných obyvatel, léta socialistu a porevoluční časy, vyvodit závěry, a jaké? Lze takové závěry vztahovat na tamější mikroregion – nebo existují podobné narativní příběhy po celém historickém území Čech, Moravy a Slezska? Lze učinit srovnání s tématy kramářských písní 19. století? Říká příběh ještě něco i dnes moravskotřebovským obyvatelům, kteří postrádají historické povědomí o místě bydliště (ověření anketou)? Kostrou pro ověření mých tezí jsou odborné práce soustředěné např. v Moravskotřebovských vlastivědných listech. Na ně potom navazují veškeré onen „druhý život“ tvořící historické události a především shromážděný a dostupný literárně publicistický ohlas populárního příběhu o Annenruhe publikovaný v 19., 20. a 21. století, jehož srovnání a konfrontace poskytuje část možných odpovědí. Závěrem lze říci, že síla a nezvyklost skutečného i „druhým (populárním) životem“ žijícího příběhu je svým způsobem nadčasová a překračuje národnosti, dokonce i hranici území, náboženské smýšlení, i druhy uměleckého ztvárnění.

Panel 6, Populární kultura za socialismu

Mgr. Jana Dorčáková (Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze)

Večerní Praha jako vybočení ze socialistické každodennosti

Socialistický systém řízení Československého státu měl svá pravidla, své dílčí úkoly. Základním pilířem pro politický systém Československé socialistické republiky byl Košický vládní program. Ten, mimo jiné, odmítal jakoukoliv prvorepublikovou tradici. Zákon č. 184/1950 také určil, že úkolem tisku je napomáhat budovatelskému úsilí československého lidu a jeho boji za mír a spolupracovat na jeho výchově k socialismu.

V Československé socialistické republice, i právě kvůli těmto důvodům chyběl jakýkoliv bulvární tisk a distribuce tiskovin byla přísně kontrolovaná. V roce 1955 ale vedení KSČ povolilo něco neobvyklého. Krajská odborová rada, později městský výbor KSČ začala vydávat první socialistický večerník *Večerní Praha*. „*Měl oživit čtenářský zájem, přinášet lokální zprávy a obnovil i pouliční prodej kameloty.*“ Večerník způsobil senzaci právě v způsobu distribuce. „*Období nejtvrďšího stalinismu končilo. Prodej Večerní Prahy způsobem, který měl v předešlých letech nálepku buržoazního dříáčnictví, byl toho dalším důkazem. Přesto všechno byl však prodej Večerky na*

nárožích (čili mimo novinové stánky) až do roku 1990 jednou z mála výjimek, k níž se tehdejší politický režim uvolnil.⁶⁷

Lišil se nejen způsobem prodeje ale také obsahem. Ten byl „veselejší“ než u ostatních novin. „Neexistující bulvární tisk do jisté míry nahrazovaly večerníky, které čtenářům nabízely i nenáročné čtení.“⁸ Stal se oblíbeným zpestřením odpoledne. Důkazem je, že patřil mezi deset nečtenějších deníků. Jeho průměrný denní náklad za rok 1958 představoval 85 000 výtisků, a to se distribuoval jenom v hlavním městě. O deset let později náklad představoval denně již přes 100 000 výtisků. Populární tisk tak pronikl i do socialistického mediálního systému. *Večerní Praha* nabídla uvolnění po pracovním dnu, získala si své čtenáře a ovládla trh.

Mgr. Šárka Syslová (Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita v Brně)

Je české domácí umění kýč nebo materializovaná ikonická zkušenost?

Hlavní myšlenkou mého příspěvku je analýza českého domácího umění sedmdesátých a osmdesátých let jako kýče a jako ikonické zkušenosti ve smyslu teorie sociologa kultury Jeffreyho Alexandera. Ve své práci představuji několik teoretických přístupů ke kýči (Umberto Eco, Clement Greenberg, Tomáš Kulka, Pierre Bourdieu) a porovnávám je s objekty domácího umění. V druhé části práce rozpracovávám teorii sociálních ikon a ikonické zkušenosti a odpovídám na otázku, zda může být domácí umění ikonické. Vedle typů ikon, které popisuje Jeffrey Alexander, ustavuji další kategorii sociálních ikon, které mohou existovat v podmínkách vytyčených Alexanderem – ikony domácího umění. Tato kategorie sociálních ikon je charakteristická především tím, že jinak běžně oddělené role diváka (osoba, která sociální ikony vytváří svou estetickou nebo emocionální zkušeností) a umělce (osoba, která umělecký předmět materiálně vytváří a vkládá do něj určité sociální významy) se zde spojují v jedno – umělec je zároveň divákem a naopak. Tyto sociální ikony jsou více intenzivní z důvodu neustálé cirkulace jejich sociálního významu a způsobu jejich prožívání v kruhu „prožívání – vytváření – prožívání“. V poslední části práce se krátce zabývám reflexí českého domácího umění v současné společnosti a tím, jak se mění jeho sociální ikonocita.

Ve své práci vycházím především z těchto knih:

Alexander, J. C. "Iconic Experience in Art and Life: Beginning with Giacometti's 'Standing Woman,'" *Theory, Culture, and Society* 25 (5) 2008a: 1-19.

Alexander, J. C. "Iconic Consciousness: The Materiality of Feeling," *Environment and Planning D, Society and Space* 26 (2008b): 782-94.

Bílek, P.A., Činátlová, B. 2010. *Tesilová kavalérie. Popkulturní obrazy normalizace*. Příbram: Pistorius a Olšanská.

Eco, U. 2006. *Skeptikové a těšitelé*. Praha: Argo.

Greenberg, C. 2000. „Avantgarda a kýč.“ *Labyrinth Revue* 7-8: Umění a kýč: 68-74.

Kulka, T. 2000. *Umění a kýč*. Praha: Torst.

Veselý, P. „Domácí umění.“ *Salon, literární příloha Práva* (2007): 3-6.

⁶ BAUER, Zdeněk. Kolportáž tiskovin v období komunistické diktatury [cit. 2011-01-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.kolportaz.cz/podomni-obchod.html#out>>.

⁷ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál 2010. 146 s.

⁸ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál 2010. 217 s.

Karolína Beranová (Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové)

Underground na české hudební scéně v období normalizace

Cílem tohoto příspěvku je rekonstrukce průniku undergroundu na českou hudební scénu a jeho působení na ni v období normalizace, jeho činnosti, postupná kontrola, zásahy a snahy o likvidaci ze strany oficiálních orgánů komunistického režimu. Zaměřit by se měl především na působení skupin Aktuál a Plastic People of the Universe a na politické postoje jejich hlavních protagonistů, Milana Knižáka a Ivana Martina Jirouse. Dále by se měl příspěvek zabývat myšlenkou spojování i konfrontace rocku a politiky. V takovém případě se dá hovořit spíše o politizaci rocku, což byla oficiálními strukturami zvenčí vnesená záležitost, a to od počátku rock'n'rollu v roce 1957 až do konce roku 1989.

Mgr. Martin Škabraha PhD. (Filozofická Fakulta, Univerzita Ostrava)

Symbol země ve filmu Vesničko má středisková

Příspěvek vychází ze srovnání se starším Menzelovým filmem Ostře sledované vlaky, jehož hlavním sdělením je, že dospělost jednotlivce i politického společenství je založena v přijetí zodpovědnosti za vlastní bytí, v ochotě k riziku a případně i nejvyšší oběti. "Vesničko má středisková" je oslavou útěku z této zodpovědnosti, založenou v překrytí vlastní konečnosti útěšným symbolem rodné země, která odpouští všechna selhání.

Susanne Sklepek PhD. (University of Nottingham)

Genderové aspekty mediální reprezentace filmů Věry Chytilové z období české 'normalizace'

Jako aspekt výzkumu mé doktorské práce, týkající se různých typů cenzury filmů Věry Chytilové v době české 'normalizace', bych se soustředila na aspekt mediální normalizační (s koncentrací na časopisy a noviny) reprezentace jejich celovečerních hraných (tedy ne dokumentárních, ani krátkých) filmů, začínající *Hrou o Jablko* a konče *Kopytem Sem, Kopytem Tam*. V těchto článcích/recenzích a rozhovorech mě bude zajímat zejména otázka diskurzu genderového typu, a jeho souvislost s diskurzem socialistické cenzury. Jak se genderový diskurz (a jeho souvislosti s 'oficiálním' diskurzem socialismu) mění během dvacetiletého období? Jaká jsou jeho hlavní témata? Jaké jsou konkrétní reakce na 'fiktivní' filmové ženské a mužské role a jak souvisí s diskurzem osoby samotné režisérky? Jako teoretický základ budu používat koncept 'performance ideologie' Slavojе Zizeka, jako teorii která naznačuje, že je zapotřebí ideologické závislosti (tedy opakovaně, všem známé 'performance' socialistické cenzury), aby se ukryla realita a tedy základ ideologie, která vylučuje to, na čem ideologie sama o sobě je postavená, a sice to, že je systém hluboce genderově specifický, a že v jeho centru něco chybí. Tím, že čtenář z cenzury vnímá jen její stranický charakter, si nevěšmá toho, že tato cenzura sama o sobě je již postavena na absenci vnímání ženského rodu. Kritizuje tedy cenzuru jako takovou, ale nikoli její specificky patriarchální zaměřenost.

Panel 7, Populární kultura za socialismu a postsocialismu

Mgr. Michaela Blažková (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Vzor televizní strategie – nakolik je minulost odlišná od současnosti?

Prezentace se zaměří na analýzu americké televize v 50. letech 20. století a jeho vývoje v daném období, kdy docházelo k nejdynamičtějším proměnám strategie jednotlivých vysílacích schémat, a

toho, jak se tyto strategie projevovaly v obsahové a schematické náplni vysílání Československé televize v posledních několika desetiletích.

Spojené státy americké patří mezi několik málo států, které spustily pravidelné televizní vysílání ještě před 2. světovou válkou a postupné zlepšování technického vybavení a zázemí dovolilo spustit plošné vysílání nejen ve velkých městech a aglomeracích, ale v průběhu 40. a 50. let se televizní vysílání dostalo i do zapadlých koutů této země. Právě 50. léta byla obdobím nejdynamičtějších proměn v koncepci programového složení, programové tematiky a v neposlední řadě také reklamních strategií inzerentů i televizních stanic samotných. Televize se stala dominantním médiem doby. Nástrojem, který nejen pomohl vytvářet nové sociální konstrukty, ale zároveň společnost jako celek používala televizní vysílání jako zrcadlo aktuálního dění. Díky zvyšujícímu se počtu států na světě, které se postupně napojovaly na televizní vysílání, se dá sestavit mapa jak technického pokroku, tak i různorodých společenských tendencí, jež se skrze televizní obrazovky staly součástí společnosti a dění v ní. Výjimkou není ani komunistické Československo nebo porevoluční období posledních více než 20 let.

Příspěvek bude obhajovat tezi, že modely, strategie a konstrukty představené v 50. letech minulého století na amerických televizních obrazovkách jsou vystopovatelné i v prostředí s opačnou politickou polaritou a to i přes vzájemnou nevráživost obou systémů. I přesto, že politika je každodenní součástí běžného života jedinců, není politické pojmání reality na překážku přejímání fungujících kulturních strategií, jež ovlivňují širokou skupinu obyvatelstva. Aktuální dění, uměle vytvořená „realita“ nebo zajímavosti překračující hranice běžného života již mají své neodmyslitelné místo v každodenním životě jedince bez ohledu na politickou realitu, v níž tento jedinec žije.

Doc. Libora Oates-Indruchová PhD. (Ludwig Boltzmann Institute for European History and Public Spheres, Vídeň / Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze)

Přestavěné“ genderové identity?: Gender v populární literatuře v období *perestrojky*

Perestrojka či přestavba je, jako období zvýšené diskursivní tenze, zvláště vhodná pro zkoumání kolujících diskursů, identit, či archetypů v českém prostředí, včetně populární kultury. Relativní uvolnění cenzurních mechanismů mělo za následek rozšíření spektra debat, imagí a témat ve veřejném prostoru směrem k větší názorové otevřenosti i konzervativnosti. Tento trend je pozorovatelný také v genderových diskurzech a jejich rezonanci v populární literatuře (i když je potřeba podotknout, že mainstreamovou literaturu pozdně socialistického období nelze úplně nazvat „populární“, ale spíše *middlebrow*—Dobrenko 1995).

Na příkladu populárních textů a—pro kontrast—oficiální byrokratické rétoriky ilustruji existenci různorodých genderových diskursů v pozdně socialistickém období: od nereflektovaného residuálního patriarchálního diskursu až po protofeministické prvky, či pokusy o vytvoření alternativ k oběma. Na jedné straně, dominantní emancipační diskurs obsahoval také zakonzervované představy o genderovém řádu, a na druhé straně měly atributy tradiční (tj. „buržoazní“, nebo lépe středněstavovské) ženskosti jistý resistantní či dokonce subverzivní potenciál. Jestliže se tedy emancipační diskurs zastřel fasádou tradiční ženskosti, otevřel se textový prostor pro jemně protofeministické představy. Jinak se tomu ovšem jeví v případě tradičních modelů maskulinity, které nevykazují obdobný subverzivní potenciál, ale jsou místo toho kooptovány autoritativním ideologickým diskursem pro typ socialistického hrdiny, nebo v tomto diskursu asociují s kriminálním polosvětlem. Za nepřítomnosti přijatelného, ideologicky nezátíženého modelu maskulinity se v textu, který je zde předmětem analýzy, objevuje alternativní diskurs maskulinity soustředěný na mužské tělo. Socialistický emancipační projekt tedy při veškeré

nedokonalosti rozšířil pole identifikačních diskursivních pozic pro ženy, ale nikoliv pro muže. Hlavními příkladovými texty budou: Radek John, *Memento* (1986) a Zdena Frýbová, *Z neznámých důvodů* (1988), dva texty zařazené mezi tzv. „best-readery“, tj. knihy v daném období nejčastěji vypůjčované z veřejných knihoven (Haman 1991).

Odkazy:

Dobrenko, Evgeny. 1995. The Disaster of Middlebrow Taste, or, Who „Invented“ Socialist Realism? *South Atlantic Quarterly* 94 (3): 772-806.

Haman, Aleš. 1991. *Literatura z pohledu čtenářů*. Praha: Československý spisovatel.

PhDr. Lukáš Borovička (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Od paneláků k teplákům (Re-prezentace a tematická kontinua v populární hudbě)

V příspěvku se na základě analýzy materiálu několika výrazných příkladů československé (a posléze české) populární hudby sedmdesátých až nultých let pokusím představit určité typy odpovědí na otázky obecnějšího rázu: 1) Jakým způsobem tento specifický diskurs odkazuje k aktuálnímu světu? Jaký je vztah mezi popkulturou a ideologií? ; 2) Jsou dané odkazy zatíženy příslušným historickým kontextem, nebo vycházejí z víceméně ustáleného a konstantního repertoáru? Lze hovořit o popkulturních „tematických kontinuitách“ (R.B. Pynsent)? ; 3) Je nadále produktivní uvažovat o diferenci mezi „populární“ a „uměleckou“ kulturou? Případně, kdo/co vytváří hranici mezi nimi?

Moje hypotéza je následující: Žánr pop-music spojuje dvě média (text a v případě videoklipu také obraz), jejichž prostřednictvím vypovídá o aktuálním světě. Implikuje recipienta, který v tomto světě žije a který bude příslušnou nabídku světa konkretizovat. Popkulturní text je třeba interpretovat se zřetelem k příznakovému výběru entit a jejich uspořádání; s ohledem na zvolenou perspektivu a výpovědní strategii. Rovněž je možné daný text včlenit do nějaké tradice v rámci (nad)národní kultury a na jejím pozadí zdůraznit jeho specifičnost.

Taková analýza může odpovídat na otázky typu: Jak je v daném horizontu zobrazován svět? Proč se s tímto zobrazením identifikuje množství recipientů? Ve vztahu k těmto otázkám budu pracovat též s různorodými dobovými výklady vybraných textů (např. recenze) a s jejich teoretickými reflexemi (např. P. Noha: *Populární hudba jako východisko hledání obecných hodnot dnešního života*, DP, FF UK, 1990).

Mgr. Tomáš Kavka (Centrum pro studium populární kultury)

Studentský svátek majáles jako médium společenských změn

Majáles jako festivity, která posiluje studentskou identitu, se vyvinul v 18. století ve středoškolském prostředí. Jeho základem byla snaha školáků a jejich profesorů společně oslavit nástup jara-máje, přičemž slavnost měla předcházet době zkoušek a intenzivního učení. Jeho průběh zachytil a jako český národní svátek v knize *Filosofská historie* (1878) prvně popsal Alois Jirásek. Především díky němu se majáles rozšířil a stal koloritem českých měst se středoškolskými ústavy. Jeho pořádání přebíraly obvykle místní kulturní spolky a stal se tak jednou z forem festivity, která měla poukázat na úctu českého národa ke vzdělání a zároveň manifestovat generační soudržnost národního společenství.

V průběhu doby se jeho role značně proměňovala. V poválečném Československu mělo být svátkem „v nejkrásnějším měsíci osvobození“ manifestováno „spojení budoucí inteligence s dělnickou třídou, ovšem již od druhé poloviny 50. let se slavnost stává médiem studentského odporu. V roce 1956 vzešla z recesistických májových studentských slavností na pražské univerzitě vlna rezistence, která skončila požadavky za zrušení cenzury, roku 1965 vnesla do prudérního komunistického systému chaos volba extenrického beatnického básníka „Alena Ginsberga“ králem

majálesu. Jako méně alegorický, spíše jako hudební festival pak svátek přežil období normalizace a ve své hybridní podobě, kdy se volí majálesový král, městy prochází alegorické průvody, k zábavě hraje množství hudby a teče alkohol přežívá dodnes.

Příspěvek představí svátek majáles jako proměňující se médium komunikace studentstva s českou společností. Pokusí se najít odpovědi na otázky kontinuity a diskontinuity myšlenek obsažených v oslavách tohoto svátku a zhodnotit společenský význam každé dějinné majálesové epochy.

Panel 8, Česká populární kultura v současnosti

Otakar Slanař (Promotionskolleg Wertung und Kanon na Georg-August-Universität v Göttingen)

Hodnoty a nehodnoty v české science-fiction

Příspěvek se opírá o výsledky analýzy hodnotících výroků recenzentů časopisu *Ikarie*. Toto médium s dominantní pozicí na trhu se sci-fi literaturou a v širší subkultuře sci-fi svými hodnotícími postoji ovlivňuje vnímání hodnoty/nehodnoty u samotných čtenářů. Konkrétně máme na mysli vliv na to, jaké texty a jaké charakteristiky textů jsou vnímány pozitivně/negativně, respektive jaké texty jsou hodnoceny jako kvalitní (pravá) a nekvalitní (nepravá) sci-fi.

Analyzovaný materiál sestává především z recenzí, rozhovorů a dalších publicisticky orientovaných příspěvků.

Hodnotu literárního textu jsme specifikovali jako „*schopnost textu realizovat čtenářem/kritikem očekávané nebo požadované funkce*“. Naší otázkou tedy je, jaké funkce má sci-fi literatura podle kritiků časopisu *Ikarie* realizovat, případně jakými prostředky. Ukázalo se, že kritici a recenzenti mají požadavky v první řadě v oblasti *působení* textu. Formální a materiální prostředky hodnotí až ve vztahu k tomu, jak se na tomto působení podílí. Literární texty jsou tedy pro kritiky prostředkem, který slouží k realizaci především mimoestetických funkcí.

Příspěvek se tedy zaměří na analýzu požadavků a potřeb kritiků časopisu *Ikarie* ve vztahu k recenzovaným textům, a to v rovině pragmatické (působení textů), materiální (volba témat, motivů, nápadů, jazykových prostředků) a formální (způsob práce s materiálem jazykovým a mimojazykovým).

Mgr. Magdaléna Myslivcová (Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze)

Strategie prezentace alternativních forem spirituality jako součásti populární kultury

Případová studie - Ezoterický festival a propagace spirituálních alternativ jako součást kulturní scény jihočeského maloměsta

Česká společnost považovaná po dlouhá desetiletí za většinou ateistickou zažívá boom tzv. nové religiozity. Rostoucí obliba alternativních podob spirituality především v městském prostředí pramení na jedné straně z touhy po hledání hlubších duchovních významů v ideologicky vyprázdněném a přírodě se vzdalujícím světě mimo sféru tradičních církví. Na druhé straně je však také výsledkem propracované marketingové strategie „obchodníků se spirituálními alternativami“, jejímž cílem je pěstovat si stálou „klientelu“ a oslovovat další příležitostné „konzumenty“, kteří touží vyzkoušet něco nového. Důraz na individualizovanou religiozitu bez skupinové identity, na zkušenosti a zážitky bez nutnosti hluboké víry, důraz na nenáročnou a příjemnou plně vyhovuje dnešní konzumní společnosti.

Jakou roli hraje tento nový faktor na tradičně konzervativní scéně třicetitisícového jihočeského města Písku. Jak se prezentuje a prosazuje ve městě, které si zakládá na své kulturní tradici a disponuje širokým spektrem etablovaných církví a náboženských společenství?

Ezoterický festival pořádaný třetím rokem (2009-2011) městskou kulturní organizací v objektu

kulturního domu jihočeského Písku založil novou tradici každoročního svátečního setkání příznivců alternativní spirituality s „odborníky v oboru“, kteří přijíždějí z celé republiky. Z hlediska masivní cílené propagace, perfektní organizace a vysoké návštěvnosti (přes 500 účastníků) vykazuje festival znaky kvalitní komerční kulturní akce. Je zřejmé, že se jedná o špičku ledovce tvořeného pestrou celoroční nabídkou alternativních forem spirituality a s tím spojeného zboží, které jsou propagovány v rámci kulturní nabídky třicetitisícového města.

Martina Poliaková (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Mýtus o rozdělení světa na příkladu unisexových časopisů.

Unisexové časopisy a magazíny nastavují jedinečné zrcadlo současným genderovým představám a stereotypům. Rozdělení světa (nejen) časopisu je realizováno oddělením ženské a mužské části a každá z nich pak vyjadřuje vše, o čem se předpokládá, že bude dotyčné pohlaví zajímat. Konstruují tak dichotomický mýtus dvoupohlavního světa žen a mužů, který je nepřekonatelně rozdělen rozdílnými vlastnostmi maskulinity a femininity.

V takovýchto promluvách se projevují zásadní aspekty sebepojetí založeného na reflexi sociálního postavení obou pohlaví v dnešní společnosti. To, co bychom mohli nazvat jako latentní diferenční feminismus a náznaky jeho překonávání vyvěrající z praxe současné české společnosti pak můžeme najít na stránkách tohoto časopisu projektované do mnoha oddělených, ale spolu souvisejících obrazů. Jde však o obrazy (zdánlivě) paradoxní, jelikož „unisex“ formátem jdou autoři mnohdy jaksí proti duchu takového časopisu. Vždyť význam slova „unisex“ značí jednopohlavnost, tj. nemožnost přisouzení mužské nebo ženské identity. „Unisex“ tedy v tomto případě neznačí odmítnutí pohlavní rozdílnosti a s ní spojených sociálních, ekonomických a kulturních rozdílů, ale jeho potvrzení v tom, že si autoři s „unisex“ nevědí rady a používají toto označení čistě formálně, nejspíše pro označení jednoho plátku s dvěma oddělenými částmi.

Příspěvek se zaměří na naturalizační projevy a praxi dichotomických rozdělení „jednopohlavního“ světa a na druhé straně na různé roviny argumentace snažící se naopak „normalitu“ mýtu překročit a dichotomie překračovat. Diskurz pojímá jako sociální praxi aktérů, mezi něž počítá i adresáty článků časopisu, neboť na jejich afirmaci jsou texty a promluvy zaměřeny. Půjde tedy o mýtickou promluvu (jazykovou, obrazovou) genderového rozdělení lidstva podle pohlaví, o obraz, kterému je přisuzována určitá signifikace⁹. Z pohledu feministické teorie se naopak zaměřím o zachycení paradigmatického přechodu od diferenčního feminismu k politice uznání.

Ina Marešová (Filozofická fakulta Univerzita Karlova Praha)

Vzpomínání a ztracená identita – fenomén ostalgie ve dvou středoevropských kontextech

Příspěvek zkoumá na různých rovinách fenomén ostalgie jako zvláštního typu společensky sdílené paměti. Lze ji chápat jako pozitivně zabarvený akt vzpomínání vztahující se především k jevům z oblasti popkultury a konzumu – k předmětům, osobnostem a volnočasovým aktivitám. Kromě výrazného trendu umělého vyrábění ostalgie („dokumenty“ České televize jako Retrománie; Ostalgieshops, Ossi-Partys) se bude příspěvek zabývat především odlišnostmi reflexe ostalgie v současných českých a německých médiích. V Německu se objevuje tendence chápat ostalgiu jako přirozenou reakci na pocit ztráty identity, ke které došlo sjednocením východní a západní části, s čímž souvisí i její negativní vnímání jako potenciální překážky v přijetí identity celoněmecké. Zároveň s tím logicky proniká do mediálního diskurzu i komplementární pojem westalgie jako označení pro stesk po výlučnosti a exkluzivitě západního Německa. Jednou ze základních otázek

⁹ Barthes, Roland: *Mytologie*, s. 108.

příspěvku je, nakořik lze hovořit i v českém kontextu o ostalgiu jako spolutvůrkyni generačně specifické postnormalizační identity. Ačkoli v vychází česká i německá ostalgie z obdobného kulturního základu a opírá se i o stejné pilíře (zážitky z dětství, každodennost, malé „rodinné“ dějiny, festivity), přesto je diskuze v německých mediích mnohem více politizována než v Čechách. V obou zemích zároveň probíhá debata o legitimitě zacházení s ostalgiu jako s komerčním produktem, přičemž je zajímavé, že v českém prostředí jde o události typu znovuuvedení televizních seriálů ze 70. let, zatímco v německém jsou za ideologicky zatížené považovány i výrobky potravinářského průmyslu přímo či nepřímou odkazující k minulému režimu. Příspěvek se rovněž dotkne otázky, v jakém vztahu je východoevropská ostalgie k celosvětovému retri, a jaký typ fenoménu či ikony ostalgie prochází selektivním sítem retri a stává se jeho součástí pozitivně recipovanou i mimo skupinu pamětníků.